

Dzieje Słowian w świetle leksyki

pamięci Profesora
Franciszka Sławskiego

pod redakcją
Jerzego Ruska
Wiesława Borysia
Leszka Bednarczuka

WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU
JAGIELLOŃSKIEGO

Publikacja finansowana przez Uniwersytet Jagielloński ze środków centralnej rezerwy
na badania własne oraz Instytutu Filologii Słowiańskiej

Seria: Prace Instytutu Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego nr 20

RECENZENT

Kazimierz Polański

PROJEKT OKŁADKI

Marcin Bruchnalski

REDAKCJA

Elżbieta Szczęśniak-Kajzar

KOREKTA

Dorota Janeczko

Krystyna Kajtoch

© Copyright by Uniwersytet Jagielloński
Wydanie I, Kraków 2002
All rights reserved

ISBN 83-233-1535-3

Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego
Dystrybucja: ul. Bydgoska 19 C, 30-056 Kraków, Poland
tel. (012) 636-80-00 w. 2022, 2023
tel. kom. 0604-414-568
tel./fax (012) 430-19-95
e-mail: wydaw@if.uj.edu.pl
<http://www.wydawnictwo.uj.edu.pl>
Konto: BPH PBK SA IV/O Kraków nr 10601389-320000478769

Spis treści

Od redakcji	9
FRANCISZEK SŁAWSKI	
JM Rektor UJ Franciszek Ziejka, Słowo JM Rektora na otwarcie sesji	13
Sekretarz Generalny PAU Jerzy Wyrózumski, Powitanie	15
Jerzy Rusek, Franciszek Sławski jako slawista	17
Marian Kucala, Franciszek Sławski – miłośnik polskich słów	25
Leszek Bednarczyk, Etymologia Profesora Sławskiego	29
Władysław Sędzik, Bibliografia prac naukowych profesora Franciszka Sławskiego (lata 1936–2001)	37
ZAGADNIENIA OGÓLNOŚLAWIAŃSKIE	
Zbigniew Babik, Z prądziejów słowiańskich czasowników prefiksalnych	59
Mieczysław Basaj, Pierwszy słowiański słownik etymologiczny	69
Марта Бјелетић, Духовна култура Словена у светлу етимологије: јсл. <i>(x)ana</i>	75
Wiesław Boryś, Kultura muzyczna dawnych Słowian w świetle słownictwa	83
Aleksandra Cieślikowa, Prasłowiańskie wyrazy złożone a nazwy własne – struktura i semantyka	95
Генадзь Цыхун, Да этымалогіі „каляровых” назваў (<i>Беларусь</i> і падобныя)	101
Тетяна Черниш, До питання про характер семантичної структури псл. <i>*купѣти</i> : реконструкція на підставі прямих відповідників	107
Ernst Eichler, Die westlichste Peripherie des slavischen Sprachgebietes und die Geschichte der Slaven	113
Antoni Furdal, Chronimimy słowiańskie	117
Eva Havlová, Etymologie a praslovanské reálie	121
Mariola Jakubowicz, Dzieje Słowian w świetle zrekonstruowanej leksyki prasłowiańskiej	125
Ilona Janušková, Берэза в языке и жизни славян	133
Helena Karlíková, Reflexe dávných obyčejů v slovanském lexiku (k vývoji pojmu <i>obět</i>)	139
Игорь Кошкин, Некоторые проблемы этимологической реконструкции праслав. <i>*mirь</i>	145
Любовь В. Куркина, К реконструкции динамики диалектных отношений на карте праславянского языка (по материалам лексики земледелия)	153
Aleksandar Loma, Scytho-Slavica (III). Ursl. <i>*xomqъ</i>	161
Maria Malc, Prasłowiańskie <i>*slav-</i> w słowiańskiej onomastyce	171
Witold Mańczak, Przedhistoryczne migracje Słowian w świetle słownictwa	177
Vladimír Šaur, Které názvy měsíců jsou již praslovanské?	183
Władysław Sędzik, Bałtosłowiańskie nazwy narzędzi	187
Wojciech Smoczyński, Uwagi laryngalistyczne do niektórych wyrazów słowiańskich i litewskich	191
Klaus Steinke, Aktualna dyskusja o praocjczyźnie Słowian (Sławski vs. Mańczak)	199
Жанна Ж. Варбот, Русские диалектные дополнения к праславянским реконструкциям и этимологиям	205

Bogdan Walczak, Mariola Walczak-Mikołajczakowa, Charakterystyka genetyczna najczęstszych wyrazów słowiańskich	209
Jadwiga Waniakowa, Etymologia i semantyka słowiańskiego <i>biegun</i> i greckiego <i>πόλος</i> – geneza terminu naukowego	215
Stefan Warchoł, Dzieje Słowian w świetle współczesnej zoonimii ludowej i terminologii zoonimicznej (Problematyka wybrana)	223
Maria Wojtyła-Świerżowska, O słowiańskim odziewaniu się	231

JĘZYKI ZACHODNIOŚLOWIAŃSKIE

Irena Bajero-wa, Perspektywy historycznych badań leksyki polskiej	241
Constantin Geambașu, Polskie gwary na Bukowinie w świetle słownictwa	245
Zbigniew Greń, Dzieje polityczne Śląska Cieszyńskiego w świetle leksyki regionalnej	249
Kwiryna Handke, O niektórych właściwościach kaszubskich złożeń	259
Gerd Hentschel, Thomas Menzel, O niemieckich zapożyczeniach leksykalnych i ich substytutach w polszczyźnie XIX wieku	263
Maria Karpluk, Staropolska terminologia chrześcijańska a problem obrządku słowiańskiego w Polsce	273
Bogusław Kreja, Formacje na <i>-iče</i> w kaszubszczyźnie i w innych językach słowiańskich (Typ kasz. <i>malëničë, bulvovičë</i> , śl. <i>małëńčie, dubičie</i> itd.)	277
Halina Mieczkowska, Nowe techniki derywacyjne w języku polskim i słowackim	291
Mihai Mitu, Orientalizmy leksykalne w języku polskim i rumuńskim (Próba porównania)	301
Leszek Moszyński, <i>Siewier</i> w przekładzie Biblii Szymona Budnego: rutenizm, archaizm czy regionalizm	307
Teresa Zofia Orłóś, Tendencja do skracania wyrazów w języku czeskim i polskim	315
Elżbieta Orwińska-Ruzicka, Przyimki wtórne języka słowackiego jako leksemy homofoniczne	321
Marta Pančíková, Kolor biały w języku polskim i słowackim	325
Maryla Papierniz, Internacjonalizacja słownictwa słowackiego (Na marginesie tomu <i>Internacjonalizácia v súčasných slovanských jazykoch: za a proti</i>)	331
Hanna Popowska-Taborska, Wczesne dzieje języków łużyckich w świetle leksyki	335
Jerzy Reichan, Z badań nad polskim słownictwem gwarowym (Rola <i>Słownika etymologicznego języka polskiego</i> F. Sławskiego i <i>Słownika prasłowiańskiego</i> pod. red. F. Sławskiego w pracach leksykograficznych i leksykologicznych nad współczesnym polskim słownictwem gwarowym)	341
Ewa Rzetelska-Feleszko, Staropomorskie <i>gard</i> w nazwach terenowych i miejscowych Pomorza Zachodniego	345
Heinz Schuster-Šewc, Łużycka terminologia weselna na tle słowiańskim	351
Elżbieta Szczępańska, Dyftongizacja <i>y > ej</i> w języku czeskim	357
Aleksander Zajda, Historia pola wyrazowego 'instrumentum' w języku polskim	363

JĘZYKI POŁUDNIOWOSŁOWIAŃSKIE

Czesław Bartuła, Ze słownictwa <i>Žywoťov Konstantyna i Metodego</i>	377
Barbara Cynarska-Chomiczka, Zapożyczenia romańskie w słoweńskim dialekcie doliny Rezji	381
Лиляна Димитрова-Тодорова, Етимология на собствените имена в България	385
Krystyna Herrej-Szymańska, Czasowniki ze znaczeniem 'umierać' w gwarach bułgarskich	389
Диана Иванова, Лексикално-семантична и словообразователна адекватност на новобългарските евангелски преводи по отношение на гръцките образци	397
Marta Karpaczewska, Aproksymaty polsko-bułgarskie wspólnego pochodzenia	405
Barbara Oczkowska, Normalizacja słownictwa we współczesnym języku chorwackim	407

Коста Пеев, За периферните македонски говори во контакт со несловенската јазична општност	413
Andrzej Piśowicz, Ormianie w Bułgarii	421
Maria Przasztek-Samokowa, Животец на един човечец	427
Мария Рачева, Лексика от репресивната традиция в историко-етимологичното проучване на българския речник	431
Zbigniew Rusek, O najnowszych zapożyczeniach leksykalnych w języku bułgarskim	441
Ludwig Selimski, O kilku terminach chrześcijańskich w gwarze Bułgarów w Banacie	451
Elżbieta Solałk, Pseudonaukowe etymologie bułgarskie w XIX wieku	457
Stanisław Stachowski, Sławizmy rumuńskie w Słowniku łac.-rum.-węg. zwanym <i>Lexiconem Marsilianum</i> (1687–1700)	463
Wanda Stępniałk-Minczewska, Z terminologii chrześcijańskiej: <i>монах</i> czy <i>калуđer?</i> (<i>mnich</i> czy <i>zakonnik?</i>)	477
Tadeusz Szumaniński, Ze studiów nad słownictwem miasta Ruse w pierwszej połowie XIX wieku	483
Тодор Ат. Тодоров, Български етимологии	489
Јасна Влајић-Поповић, Да ли је јсл. * <i>vьrtь</i> „hortus” (ипак) домаћа реч?	493

JĘZYKI WSCHODNIOŚLAWIAŃSKIE

Anna Bolek, Horyzonty religijne hanzeatyckich kupców w świetle leksyki rosyjsko-niemieckich rozmówek XVI–XVII wieku	505
Adam Fałowski, Rosyjska terminologia łucznicza XVII wieku w relacji szwedzkiego poligloty J.G. Sparwenfelda	513
Bogumił Ostrowski, Grodzieńska terminologia meteorologiczna. W kręgu pogody i niepogody, chmur, deszczu i mżawki	521
Wisław Witkowski, O rosyjskich rzeczownikach хмупа i хмапа tudzież o ich derywatach	533
Indeks wyrazów	539

Јасна Влајић-Поповић

Београд

ДА ЛИ ЈЕ ЈСЛ. *VĚRTĚ „HORTUS” (ИПАК) ДОМАЋА РЕЧ?

По природи ствари, односно хронологији развоја словенске (пољо)привреде и културе, термин за „земљиште (обично ограђено и уз кућу) где се сади и негује поврће, воће, цвеће, hortus, κῆπος, Garten” не може бити један и заједнички свим Словенима, јер није извесно ни постојање те реалије у прасловенско доба¹. Даље, конотација одговарајућих термина по словенским језицима, не само у прошлости, већ и данас, не може се дефинисати једнозначно, пошто садржај онога што се гаји варира, место на коме се тај комад земље налази није строго одређено итд. Једна константа ипак постоји, а то је ономасиологија: свим словенским називима за „hortus” заједнички је моменат ограђивања, заграђивања, заклањања. Већини им је заједничко и етимолошко порекло, од псл. *gordъ / *gorda / *gordъ „murus, civitas, hortus” и њихових бројних изведеница, суфиксалних и префиксалних, које без обзира на старину, прасловенску или тек средњовековну (cf. ЭССЯ 7: 37–40, уп. и други поствербал *obgordъ / *obgorda / *obgordъ, ЭССЯ 27: 6–12) носе семантички потенцијал који се своди на ланац основних карика „колац” > „ограда (од коља)” > „оно што је ограђено: а) мањи комад земље; б) стаја, тор; в) тврђава, град”.

Ако се усредсредимо на реалију „hortus”, и то на словенском југу, наилазимо на знатно генетско и формално шаренило назива. Док у бугарском језику суверено преовлађује *градина*², а у словеначком *vrt*³, на централном јужнословенском простору, у српско-хрватском језику, коегзистира више термина – само у књижевном језику има их четири: *башта*, *врт*, *градина*, *перивој*⁴. Поред јасних позајмљеница, грецизма *перивој*⁵ и турцизма *бахча* / *башта*⁶, и несумњиво домаће речи *градина*, етимолошки споран остаје једино *врт*. Скок га без дилеме сматра романизмом, од лат. (*h*)*ortus*, са аргументом да су само романски предлошци могли дати „dem. *vrtal* i рејор. *vrtача*” (Skok III 630–631). Како је то тумачење преузето и у најновије једнотомне етимолошке речнике „заинтересованих” језика (уп. Gluhak 687, Snoj 731), може се стећи утисак да је јсл. *vьrtь неспорно романизам. Ово решење је и типолошки привлачно, пошто се тако лепеза

¹ Иако су неке културе (грах, боб, сочиво итд.) интензивно гајене још у неолиту, о озбиљнијем развоју пољопривредарства може се говорити тек од XI века, уп. SSS III 465 s.v. *ogrodnictwo*, такође Русек 1997: 343.

² У дијалектима се налази нпр. *градџеж*, *оградна*, *сџграда*, *гражд*, *самоград* итд., уп. БЕР 1: 270–271 где се не наводи старост термина *градина*.

³ Са дериватима: *vřtec*, *vřtek*, *vrtič*, *vrtiček*, *vrtičkar*, *vřten*, *vrtar*, *vrtнар*, *vrtнарити*, *povřten*, *povřtje*, *po-vrt(n)ina* итд. (Pleteršnik, Snoj, 731).

⁴ Спорадично, у народним говорима, и бројне изведенице пореклом од псл. *gordъ итд. са панданима у осталим слов. језицима: *град*, *градба*, *градеж*, *оград(а)*, *заград(а)*, уп. Skok, PCA, RJA.

⁵ Учено и поетски, посведочено од XIV в., уп. Skok, II 640.

⁶ Од XVIII века (уп. RJA, Skok, I 118–119), данас најшире распрострањено у народу (поред књиж. *повртњак*).

алоглотских термина допуњава, поред два адстратна, једним у основи супстратним, па све делује складно, и језички и културно-историјски.

Међутим, ситуација је сложенија него што изгледа тако да изискује ревизију података и њихове интерпретације. Иако је и Геров и БЕР бележе, јсл. именица *vьrtь у бугарском заправо не постоји⁷ (осим преко старословенског наслеђа), а и за македонски имамо само дијалекатске потврде⁸. Тако се долази до закључка да је та реч, осим што је била старословенска⁹, данас словеначка и српско-хрватска (у штокавском дијалекту раније општераспрострањена, данас претежно у западним крајевима; такође у кајкавском, а у чакавском само у облику *вѣтал*¹⁰, уп. РСА и RJA svv. *vřt, vřtao, vřtal*).

Као одредницу је доносе сви етимолошки речници јужнословенских језика¹¹, а помиње се и у етимолошким речницима других словенских и несловенских језика¹², у неким монографијама¹³, или посредно и делимично у појединачним чланцима¹⁴. Рокорпу је не региструје. Сваки аутор који се озбиљније бавио овим питањем имао је став унеколико другачији од претходника, али се сва та разматрања своде на три основна тумачења, два алоглотска и једно идиоглотско. Иако је још далеке 1934. године Кипарски солидном аргументацијом указао на неодрживост извођења (п)сл. именице *vьrtь како од гот. *aurtigards*, тако и од [неког балканског ром. *orto <] лат. (*h*)*ortus*¹⁵ и образложио зашто ваљаним решењем сматра извођење од домаћег глагола *vьrьq, *verti „schliessen”¹⁶ (на које је помишљао још Бернекер), та идеја није наишла на разумевање потоњих истраживача, чак ни аутора етимолошких речника јужнословенских језика. Младенов (80) без комен-

⁷ Геров пре стотинак година региструје чак два облика, *врьтъ* и *вортъ*, оба без убикације (које преузима и Младенов, 80). БЕР 1: 189–190 нотира само прву реч (илустровану тек двома потврдама из „југозападних бугарских говора” и из Кичева — дакле, из Македоније), док савремени академијин *Речник на български език* (София 1977 нн.) ту реч не доноси, као ни *Речник на редки, остарели и диалектни думи в литература ни от XIX и XX век*, ред. С. Илчев, София 1974.

⁸ Ни савремени књижевни македонски језик не познаје именицу *врт „hortus”, али се она, поред примера из БЕР-а, налази и у Струшком Дримколу: *vört* „garden” (Падожда-Вевчани, Hendriks, 1976: 299) [N.B. У истом извору стоји и *bafiša* „kitchen garden”].

⁹ Фонд старословенских потврда је коначан, дат постојећим речницима (Miklosich, SJS), из којих већина истраживача узима паралелно *врьтъ* „hortus” и *врьтъль* „hortus; spelunca”, а затим и практично истозначне *врьтоградъ* и *врьтъпоградъ*.

¹⁰ Необично је да ČDL (1313) доноси само једну потврду с терена: *värtal, -tla* m. „(Gemüse-)Garten” (Брусје на Хвару), иако се у уводу, при описивању чак. фонетике, наводи облик *vřtal* (ČDL XVIII). Облик *vřtal, -tla* бележе и новији речници: А. Piasvoli, *Rječnik govora mjesta Sali, Zadar* 1993, 409, или D. Geić, M. Slade Šilović, *Rječnik trogirskog cakavskog govora, Trogir* 1994, 292.

¹¹ Младенов, 80, БЕР 1: 189–190, Скок, III 630–631, Глуhak, 687, Snoj, 731.

¹² Фасмер, I 300 s.v. *вертѣн*, Lehmann, 51 итд.

¹³ Кипарски, 1934: 56–58, индиректно и Schütz, 1957: 43.

¹⁴ Георгиев, 1961, Владимирскаја, 1968 итд.

¹⁵ Његово образложење ограничава се, додуше, на фонетске аргументе од којих је онај да би лат.-ром. односно ром. **ort-* дало слов. *rat или *rot (Кипарски, 1934: 57), проблематичан; пре бисмо очекивали **vь-ьrt-*, одакле је могло настати стел. *врьтъ-* али не и рус. *верт-* које претпоставља *вьрть. Не уверава довољно ни покушај да се проблем објасни као прелаз вокала задњег реда у вокал предњег реда по аналогiji са сазвучним речима (Vaillant, I 184 § 77).

¹⁶ Поред одличног првог аргумента (паралеле са чеш. *obora* „стаја; шума” и сх. *обор* „ограђени простор и сл.” (< **ob-vor-(a)*), други (да је порекло простог *вьрть од сложенице *вьртоградъ „ganz unmöglich” због постојања деривата основног *вьрть са суфиксима *-po-* и *-arь*) у делу аргументације не стоји (суфикс *-po-* заправо не постоји, cf. Vaillant, IV 632 § 1111, Георгиев, 1961: 302, одсуство у Sławski, 1976 итд.), за разлику од доброг опажења да је сложеница очито позна творба пошто њен други елемент *градъ* долази не само на просто *вьрть већ и на проширено *врьтърь* (Кипарски, 1934: 58).

тара равноправно наводи све три могућности. Георгиев нема јасан став, ни у речнику¹⁷ ни иначе¹⁸. Македонског етимолошког речника још нема (мада су неке мак. потврде ушле у БЕР), словеначки и старословенски етимолошки речници (Безлајев ESSJ и прашки ESJS) још нису стигли до слова *v-*, док Скок, подржавајући аргументе којима Кипарски побија извођење из готског, као што је већ поменуто, безрезервно заговара романско порекло, те закључује да се идиоглотском тумачењу Кипарског од *vьrǫ, *verti „odlučno protivu vrtal” (Skok III 630–631). Фасмер (I 300) помиње сх. *вѣрт* и срп.-цсл. *врѣтъ* као „можда сродне” са рус. *вертѣн* „пећина, јазбина”¹⁹.

Оно што претходни истраживачи нису имали у виду при тумачењу порекла јсл. *vьrtь јесте материјал сх. језика који доносе тек РСА (1965) и РЈА (1973). Та грађа је огромна и по инвентару облика и по исцрпности потврда, и могла би послужити за легу студију о делимично укрштеним низовима изведеница јсл. *vьrtь (< *vьrǫ, *verti) и деривата глагола *врѣмети* (< *vьrtěti), нарочито у литератури најчешће помињаних, *врѣмача* „левкасто удубљење у крашком терену”²⁰ и *врѣмон(а)* „пећина, клисура, провалија”²¹, али овде ћемо се ограничити на *вѣрт* са његовим прозирним и неспорним изведеницама.

Судећи по најстаријим писаним поменима из XIV века, *врѣм* је тада био широко распрострањен термин за „campo chiuso, dove sono herbe da mangiare” (Bella, RJA)²², док је *грѣдина*, иако такође од XIV века, слабије посведочен назив. У српским повељама и разним документима, српским и хрватским, *врѣм* се среће као ставка у набрајању непокретних добара, властелинског, црквеног економата или породичног имања, нпр.

¹⁷ Тешко је разабрати његово становиште када преноси уверење о пореклу речи од гот. *aurtigards* да би затим са низања његових герм. паралела (агс. *ortigard* и енг. *orchard*) нсобјашњиво склизнуо у поређење са лит. *veriù*, *vérti* „затварати” (sic!) и њему сродних именица у тох. В *warto*, *wärto* „врт; дубрава”, а потом закључио да фонетика рус. *верѣм-* према стсл. *врѣтъ-* показује да реч може бити и прасловенска (БЕР 1: 189–190).

¹⁸ У међувремену је Георгиев (1961) у посебном чланку, посвећеном буг. *вѣртѣн* „пећина итд.” разматрао и *врѣм*, и с правом те две именице етимолошки раздвојио, али ову последњу посматра изоловано и ван њеног локалног и општесловенског контекста.

¹⁹ И све их узевује за рус. *верѣтъ*, лит. *veriù*, *vérti* „затварати”, тох. В *warto*, *wärto* „врт; дубрава” итд., што стоји за сх. *вѣрт*, али за рус. *вертѣн* и сл. вероватно не.

²⁰ Упркос Скоковом (III 630–631) виђењу ове речи као аугментатива од *вѣрт*, сх. грађа коју чине и формално-семантички слични облици (нпр. *врѣмча*, *врѣмчања*, *врѣмлина*, *врѣмлог*, *врѣмон*, уп. РСА s.vv.) пре говори за изведеницу од *врѣм(ј)ети* (тако ју је просудио и етимолошки лаик, V. М а ђ и г а н и ć, 1612). Осим тога, са Скоковим тумачењем јавља се питање промене рода: *вѣрт* m. > *врѣмача* f., чега нема ако се полази од *врѣм* f. „рупа, бушотина” или од самог глагола *врѣм(ј)ети* „бушити итд.”.

²¹ Овај апелатив и топоним из ист. Србије свакако је бугаризам (уп. и Г с о р г и с в, 1961: 304), док је учено *верѣм* „јаслице са сценом Христовог рођења” русизам (S k o k, III 578, уп. и В л а д и м и р с к а я, 1968). Међутим, сх. заст. *врѣмна* f. „spelunca” (Стулић) и стсрп. *врѣмски* adj. „што припада врѣпи, шпиљи” (1348, Даничић), заједно са слн. *vrtep*, „Grotte” (Plecteršnik) показују домаћу фонетику и отварају питање везе јсл. облика са рус. дијал. *верѣмѣ*, *верѣмѣна*, *верѣмѣн* итд. (СРНГ s.vv.). Овај вишеструко сложени фонетско-творбено-семантички проблем (за комплексност питања значења уп. нпр. В л а д и м и р с к а я, 1968), треснуто остаје по страни, јер не доприноси осветљавању етимологије речи *вѣрт*.

²² Касније, с једне стране због продора турског језика који је донело синоним *башта*, а са друге стране због цивилизацијског развоја који је дозволио луксуз гајења цвећа, долази до специјализације термина *врѣм* за „украсни, цветни засад”, а *баште* за „повртњак” (уп. нпр. „У кући где има млађе женске чељади, до уљаника или у уљанику налази се врт засађен цвећем, које треба разликовати од башче, изван зграда, засађене поврћем” (Средње Полимље и Потарје у новопазарском санџаку, RJA). То се раздвајање не може прецизно лоцирати, ни у времену ни у простору, пошто је процес захвата широг терена, али је јасно да *terminus post quem* одређује најстарији запис именице *поврће* „зелениш” (почетак XVIII века). И дан-данас локално има и обрнутих случајева.

„Двѣ водѣнници у каднѡн кучи и врьтъ” (Цар Стефан манастиру лесновском у Скопљу 1347), „дарова ... село Косориче, съ виногради, съ млины, съ врьти, съ ливадами” (Стефан Душан грчком манастиру у Кареји, Прилеп 1348, MS 138), „...Ako pred sudcem i pred prisežniki za neko imenje, poimene od hiž, majurjev, vertov, ribnjakov, ili od vinogradov valovanje bude” (Pergošić) итд.²³, све до новијег доба: „Vrt je nevelika ograda blizu kuće, u kome je obično samo zelje i sočivo, ima i gdjejoja voćka” (Bogišić, све према RJA). Нарочито је значајна једна дијалекатска потврда именице *врт* из Херцеговине у значењу „гор у пољу или на њиви”²⁴, која не само да припада старијој пољопривредној грани, сточарству, већ и сведочи о примарности семантичког момента оградаивања простора, независно од намене²⁵. Исто тако треба схватити и хапаксно значење *вртача* f. „заграђени део шуме, забран”²⁶. Међу дериватима, творбено и семантички су незанимљиви неколико деминутива: *вртић* / *вртић*, т. дем. од „врт” *врћѡк*, -ака т. дијал. [кајк.] „врт, градина” (Хлебине, РСА)²⁷, *вртањак*, -њака дем. од „врт” (Павлиновић, Парчић, РСА) и изведеница *вртиште* т. „место где је некада био врт; бивше купусиште” (Вук)²⁸, док је облик *вртина* f. „врт” вредан пажње²⁹.

У једнаким или сличним контекстима среће се и облик *вртал* / *вртао*:

„Трибује да је вртао добро ограјен” (Poljički statut 61), „Poda vь Siñemь to, što godi je њiju bilo i sta ona volja kada држала земље, vinograde, sada, vrtle, sinokoše” (Ban H. Frankopan дарује knezovima dubrovačkim земље на Cetini pod Sinjem, на Klisu код Splita 1436), „Prodadoše lipe zgrade ... njive, vrtle i livade” (Vuletić osip 43), „Njive i polja težakom harni su žitom ... vrtli zeljem” (ned. 387^b), „Gdi biše ka vrta, al' gora, al' dolac ... projdiše svud lovac” (Baraković vila 76), све из RJA³⁰. За савремене чак. потврде уп. напомену бр. 10

²³ Као и „цркв' ... с' манномь, и с нивомь и с врьтомь” (Светостеф. хрис. 9), „И приложихъ обѣ Гадиман съ нивнимь, съ ливадами, съ водѣнницами, съ врьтовѡи, съ всѣми мѣшчани и правиннами сель тѣхъ” (Вук Бранковић хиландарском манастиру 1371), „Попа Богдана зем'аю и с врьти и с виноградомь” (Деч. хрис. 1330), „Najpre dopadne knezu Ištvanu hiža z dvema vrtoma i pol ograde” (P r e s u d a u P e t r u š e v c u, 1588, Mon. croat. 290), „Reče Ahav Navuteju govoreći: дай ми svoj vinograd да начиним од njega vrt за zelje” (1 car. 21, 2), уп. RJA.

²⁴ „Ту [на чистини и целини близу куће] чобани заграде једну долиницу плотом ... то им је врт – где ноћу затварају овце да се земља нагноји” (РСА).

²⁵ Уп. и напомену 28.

²⁶ „Вртача је од појединача ограђени дно шуме” (Грбаљ, ји. Бока Которска, РСА). Овај облик треба тумачити не као аугментатив-пејоратив основног немаркираног *врт*, већ као његову формалну контаминацију привидно сродном и по значењу релативно блиском именицом *вртача* f. „левкасто удубљење у карсту”, уз очување примарне семантике „оградити”. Вероватно исто важи и за *вртача* „сасвим мала њива за гајење кромпира, обично у планини и окружена стијенама” (Црна Гора, РСА).

²⁷ На основу стиха *Trgala sam ružicu v vrćaku / Davala sam mladomu dečaku*, треба претпоставити да је дужина у другом слогу metri causa, уп. потврду полугласа (тј. непостојаног -а-) на том месту у оближњем кајк. Озљу: *врћак* т. „вртић” (S. T e ž a k, *Hrvatski dijalektološki zbornik*, V, Zagreb 1977, 415).

²⁸ О некадашњој везаности врта за купус сведочи и савремена потврда из зап. Србије: „Поврће се гаји у башти, или у њиви, слободно, а уз кућу је *купусни врт* јер купус мора да се чува” (Заовине на Тари, Стана Ристић усмено), уп. и „Тут је и врта’ за купус, зељ и кумпир” (Пољича < РСА).

²⁹ Из примера „пређе ... преко пута, прескочи плот, па преко вртина и ограда овамо” јасно је да ово није пејоратив – као што ни *вртилина* f. „вртао, врт” (Лика, БиХ < РСА) вероватно није аугментатив – него деноминална изведеница суфиксом -ина (cf. S l a w s k i, 1974: 121), као у случају *grād* : *grādina*.

³⁰ И други, нпр. најстарији: „Vendidit possessionem positam in loco vocato Chnes vartal” (Prodaja posjeda u Zadru 1366), „Lupež, ki krade vrtle, ... da mu selo uzme globu” (Poljički statut), „Vrtlu je zakon kakono vinogradu” (Poljički statut) „Ja hoću vrtle činiti i sade iz njih jisti” (Proroci 276^b), „Veće koristi ne more težak učiniti vinogradu svomu ili vrtlu ... nego ga dobrom grad(j)om i jakom ograditi” (Lastrić ned. 375^a), „Zadržu se ... gledajuć jedan plemeniti perivoj ili vam vrta, poče brati ... cviće” (Banovac razg. 185), све из RJA.

и друге примере у РСА s.v. *vътао* m. (pl. *vътлови*, *vътли*) „врт”³¹, као и палатализоване варијанте *vrtalj*, *-tlja* m. (Kavanjin < RJA), такође *vътаљ*, *-тља* m. „врт” (превод из 1840, Шеноа), *vътло* n. „врт” (Љубиша)³²; *vътлина* f. покр. аугм. од *vътао* = *vрт* (Лика, БиХ)³³. Из овог низа семантички се издваја једино *vrtal*, *-tla* m. „zelje” (Пољица)³⁴.

Дакле, треба изложити зашто је могуће да јсл. *vrbtь ипак буде домаћа реч на словенском југу (тј. југозападу).

Елементи за просуђивање етимологије именице *vрт* „hortus etc.”, односно разрешење дилеме о њеном страном или домаћем пореклу, размотриће се од начелних ка конкретнијима, дакле од неформалних – мада лингвистички веома релевантних (хронологија, географија, семантика), до строго формалних (творба и фонетика).

ХРОНОЛОГИЈА као фактор у арбитражу не може се искористити јер су најстарији записи сувише позни (из XIV века) и доносе облике једнаке савременима (некад различите само по графици), *vът* (и *vътал*, од XVI века и *vътао*).

ГЕОГРАФИЈА може бити двозначан фактор. Јужнословенски простор, као контактни појас према балканском латинитету, није апсолутни индикатор романског извора позајмљивања (уосталом, многи аутори претпостављају готско посредство³⁵, које је и само мало вероватно). Са друге стране, као периферија словенског простора, управо тај терен може познавати другде неочуване реликте.

СЕМАНТИКА је принципијелно значајан фактор јер је дијапазон значења нпр. сх. *vът* већи него што би се очекивало од позајмљенице³⁶: поред „повртњак”, „украсни врт”, значи и „тор у пољу или на њиви”, „лабиринт, зграда с много замршених ходника, Irr-Garten” (Bjelostenec, Jambrešić < RJA), можда и * „брдо”³⁷, вероватно и „забран” (у облику *vътача* Грбаљ, РСА)³⁸, дакле много шири него што је то обично случај са позајмљеницама³⁹.

ТВОРБА је у случају оба алоглотска тумачења, и непосредно романског (ког тачно?) и оног које рачуна са готским посредством, проблематична.

– Нејасно је зашто би се паралелно јављала два (срлат.?) предлошка за позајмљивање, и (*h*)*ortus* и (*h*)*ortulus* (при чему би позајмљивање другог било стриктно ограничено на само један сх. дијалекат, чакавски, док би први покривао остале сх. дијалекте, старословенски, словеначки и мак. дијалекте, а делимично и чакавски терен⁴⁰).

³¹ „Кад се купује млин, тада припада млину не само кућа, у којој је млин, него... и вртао уз млин” (Богишић); „Њихове су куће на какву брежуљку, међу вртлима” (Шимуновић); „Снег је пао и затрпао кромпире у вртловима” (Равно поље код Купреса).

³² Овај облик са неретким секундарним прелазом у neutra (уп. *стубал*, *-бла* > *стубло*, *стублина* итд.) али истовремено је, заједно са *vртлина*, једини искорак из чакавског терена.

³³ За ову творбу уп. напомену бр. 29.

³⁴ „Kad se dođe doma, stopanica valja ... da pripravi štagod vruća: vrtla (zelja), sočiva, kupusa” (РСА, RJA).

³⁵ Осим оних које набраја Kiparsky l.c., такође Vaillant IV 557 § 1055, Lehmann 51.

³⁶ У принципу је варијантност значења одлика домаћих речи – позајмљенице се обично ограничавају на термин као који су позајмљене. Ова правилност потврђује се и на примеру четири поменута назива за „hortus” у сх. језику: домаћа именица *градина* значи „ограда, плот”, „повртњак”, „украсна башта”, „ограђени део имања”, „ограђено гробље”, „узвишење, брдо”, „врста заграде у реци за хватање рибе”, „слепа пећина која нема отвора” (РСА). Позајмљеница *перивој* је само „украсни врт”, а *башта*, као и у турском, варира у малом распону од „повртњак” до „украсни врт”.

³⁷ Уп. топ. *Vrtič* „име брежуљка” у загребачком латинском документу из 1346: *Ad unum monticulum Vrtich dictum* (RJA). Са типолошком паралелом *градина* „узвишење, брдо” (уп. претходну напомену).

³⁸ За тумачење овог облика уп. напомену 26.

³⁹ Ово не важи за облик *vrtal/vртао* и његове ретке варијанте, *vртаљ*, *vртло*, који сви значе исто, „hortus”, осим једне једине потврде *vrtal* „поврће” из Пољица, уп. РСА, RJA.

⁴⁰ „Prodaje pop Matej Sparožič popu Šimunu Mataniću њega vart na Provali” (Врбник на Крку 1638, RJA).

– Када би се за *вртал* пошло од (ср)итал. *ortale*⁴¹, зависни падежи би чували *-a-* из основе (што ниједном није потврђено), а не би систематски показивали непостојано *-a-* (пореклом од старијег полугласа, тј. наставка *-yl(ь)*) како је посведочено у десетинама примера (уп. RJA s.v.)

– Нејасан је однос стсл. *врѣтъ* : *врѣтоградъ*⁴².

– Још је мање јасан однос стсл. *врѣтъ* : *врѣтопоградъ*⁴³.

– Узимањем у обзир облика стсл. *врѣтопоградъ*, у разматрање етимологије *врѣ* укључује се и именица *врѣп* (*врѣтъпѣ*), што додатно компликује проблем.

– Нејасан је и однос облика *врѣ* : *вртал* (творбена хијерархија, као и хронолошка). ФОНЕТИКА у случају алоглотског тумачења представља проблем јер се полазећи од *hortus* за слов. реконструише ***v-ьrto* а не рускословенским *врѣтоград* имплицирано **vьrtь* (тј. **vьr-ть*). Тако се осим протетског *v-* мора објашњавати и неочекивана боја вокала који следи, тј. неправилног рефлексовање алоглотског вокала задњег реда словенским вокалом предњег реда⁴⁴.

– Уколико се за непосредни извор позајмљивања узме гот. *aurtigards*, осим између чланова сложенице претходно изнетог проблема првог полугласа, јавља се и онај са везивним вокалом који уместо очекиваног танког јер за гот. *-i-* гласи *-o-*, дакле не очекивано ***v-ьrtygordъ*, већ (п)сл. **vьrtogordъ* тј. стсл. *врѣтоградъ*.

Међутим, у случају прихватања идиоглотске етимологије јсл. **vьrtь* већина горенаведених фактора престају да буду проблематични. Хронологија првих записа више није битна, географска дистрибуција тумачи се као одраз реликтне природе јсл. **vьrtь*⁴⁵, семантички инвентар је у границама очекиваног, док фонетских неправилности нема. Релевантни детаљи творбе и фонетике били би следећи:

ТВОРБЕНА АНАЛИЗА показује да јсл. **vьrtь* може да буде пасивни партицип перфекта од псл. **vьrǫ*, **verti* „claudere etc.” (уп. сх. *вр(у)ѣти*, **врѣм* Skok III 627) не само формално⁴⁶ и семантички („затворити” → „оно што је затворено, ограђено, заштиће-

⁴¹ Уп. *ortale* n. (ital.) из 1486, *ortalis* m. (ital. *ortale*) из 1289. „hortus; vrt, bašta”, dem. (*h*)*ortalicium* n. itd. (LLMAI V 789).

⁴² Још је Кипарски искључно могућност настанка прете речи декомпозицијом сложене (уп. напомену 16), мада је вероватно био најближе истини о томе држећи да је словенска сложеница настала по узору на готску (*K i p a r s k y*, l.c.)

⁴³ Објашњење по коме је „složnica *vrьtьpogradъ* = (haploglogija) *vrьtograd* < got. *aurtigards*” (*S k o k*, III 578) фактички је неосдрживо.

⁴⁴ Ова разлика у полугласу затим мора да се тумачи као посебан случај, нпр. као прелаз вокала задњег реда у вокал предњег реда по аналогји са сазвучним речима („transposition de v.sl. *vrŭ-* en *vrŭ-* d’ apres d’autres mots comme v.sl. *vrŭtĕti se* ‘tourner’, v.g. *virtĕti*, г. *vertĕt*”, *V a i l l a n t*, I 184 § 77, слично и *K i p a r s k y*, l.c.).

⁴⁵ И поред тога што је у савременој словенској етимологији свеприсутна тенденција откривања реликтних облика, речи или појава, претежно у архаичним дијалекатским резерватима или на језичкој периферији (једног језика, транс или читавог словенског простора), у такве налазе по правилу спадају хапаксне, изоловане или арсално (или функционално) сасвим ограничене потврде (типичан је нпр. случај ниженаведеног чак. *vrli* pl.t., да не наводимо даље), случај јсл. **vьrtь* које покрива тако широк простор и књижевна је реч у чак два савремена језика (плус трећи, старословенски) формално се не уклапа у тако схваћен појам „реликт”. Што не значи да он то не може бити.

⁴⁶ В. примере именица на *-ть* које су заправо примарни придеви или партиципи који иду на чисту основу, између осталог и са нулским вокализмом, нпр. **čŕť* < **čьrǫ*, **čerti*; **prť* < **por’ǫ*, **porti* итд., уп. *S ł a w s k i*, 1976: 37. Од нулске базе коренова који садрже *-r-* има више примера пасивног партиципа перфекта, нпр. стсл. *про-сѣрѣтъ* < **stьrtь* : **ster-ti*, стсл. *ом-врѣсѣтъ* < **vьrstь* : **verz-ti*, стсл. *по-жертѣтъ* < **žьrtь* : **žer-ti* (а онда, свентуално, и *по-врѣтъ* < **vьrtь* : **ver-ti* које би тако могло дати слн. *povrtje*, сх. *povrŕhe*).

но итд.”), већ и у складу са типологијом назива за „hortus” (уп. уводни пасус). Управо облик *врт* као пас. парт. сх. *врџети* наводи се у RJA, мада без цитирања контекста – дакле у неспецифичном значењу.

– На ширем словенском плану, глагол *vьrǫ, *verti твори термине истог или врло сличног значења, само у виду поствербала, како простог глагола (рус. дијал. *вор(а)* „saerimentum”, струс. *ворь* „ограда; ограђено место”, укр. *вiр, ворá* „колац; ограда од коља”, блр. *вор* „стаја” итд)⁴⁷, тако и од префигираних (чеш. *obora*, сх., буг. *обор*, рус., сх. *забор(а)* < **ob-vor(a)*, **za-vor(a)* итд)⁴⁸.

– Исти сх. глагол стоји у основи још једне реликтне именице, чак. *vrli* f. pl. „мотке између којих се разпиње плетер у кошу на колима” (Кастав, Вогуš 1999: 126–128) посведочене такође само на словенској југозападној периферији (ареално још више ограничене, на само један истарски говор).

– Иако је симплекс тог истог глагола *д а н а с* у сх. практично изумро (за разлику од бројних префигираних облика, *отворити, затворити* итд., уп. RJA s.vv., Skok III 627)⁴⁹, то не искључује могућност очувања његовог старог пасивног партиципа перфекта.

– Претпостављени стари пасивни партицип нема паралела ван словенског југозапада (засад – до евентуалних нових налаза), али зато има дословне пандане у другим ие. језицима, како опште, нетерминологизоване (нпр. у сти. *vrítá* „concealed, enveloped”, *ávríta* „surrounded by, walled, closed, withheld, etc.” Macdonell 294B), тако и семантички специјализоване на башту, забран, двориште и сл., не само у блиским, германским језицима (ags. *weorð, word* „Hof, Wirtschaft”, as. *wurth* „gestampter oder gepflasterter Platz”, mnd. *wurt, wort, wurde, worde* f. „erhöhter Platz, Hofstätte; Garten, Feldstück”, aisl. *urð* „Haufe von Felsblocken”, ir. *fert* „Grabhugel”), већ и у тох. В *wárto, wartto* „Garten; Wald” (< **ur-ti-* „Einzäunung”, *uer-to, **ur-to-* etc. Pokorny 1160–1162, без псл. **vьrtь*⁵⁰).

– Проблематични облик сх. дијал. *вртал* не решава се овим тумачењем аутоматски, али се отварају перспективе да се он као посебан огранак уклопи у творбено гнездо сх. *врт*. За *вртал* се са извесношћу може рећи да није деминутив (како је мислио Скок) већ равноправан облику *врт* (уп. RJA s.v., нарочито паралелне помене оба облика код старих лексикографа), да је ограничен на чакавско-икавски ареал (што претходним истраживачима, пре појаве RJA, није могло бити јасно) и да је семантички монолитан (са јединим изузетком значења „поврће” из Пољица). Дакле, иако се *вртал*, сасвим независно од *врт*, може посматрати и као позајмљеница⁵¹, бар подједнако је вероватно да је то домаћа реч. Прво, пада у очи његова ограниченост не на Приморје, нити на део Приморја, већ на један дијалекат, што није типично за позајмљенице⁵². Иако су *врт* и *вртал* формално засведочени истовремено, тек у XIV веку, сигурно су оба старија од тог датума, при

⁴⁷ Ф а с м е р, I 350, ЕСУМ I: 401–402, Р о к о р н у, 1162.

⁴⁸ У том смислу најбољу формалну паралелу чини псл. *ster-ti, *stьrǫ : сх. *нрo-*, *за-снрп* (уп. лит. *stirta*, сти. *stirtá-*, гр. στράτος, лат. *strātus*) поред сх. *нрo-*, *за-снрp*.

⁴⁹ Што је последица избегавања хомонимије са деловима парадигме других, етимолошки различитих глагола, нпр. *врџети / варџети, вртети* (као и у другим језицима чија фонетика такво подударане дозвољава, нпр. пољ. *-wrzeć* : *wrzeć*, чеш. *-vríti* : *vríti*, уп. В r ü c k n e r, 633–634, М а c h e c k, 702–703. Без префикса не иду ни облици глагола *вр(и)јети* са коренским вокализмом *-и-* (насталим дужењем нулског вокализма *vir-* < *vьr-*), нпр. имперфективно *-вирати* добро посведочени у ист. Србији (уп. В л а ј и ћ - П о п о в и ћ, 1999).

⁵⁰ Са напоменом: „in der Bedeutung auch. aksl. *vora* ‘saerimentum’” (Р о к о р н у, l.c.).

⁵¹ Уз одређене фонетске сметње (уп. К и р а г с к у, l.c. поводом *hortus*), и упркос чињеници да срлат. *(h)ortulus нема континуант у савременим романским језицима (чегга је још Скок био свестан, cf. l.c.) или, опет проблематично, од (ст)итал. *ortale* (уп. напомену 41).

⁵² Оне у принципу не познају ни границе језика, а камоли дијалеката, уп. К и ш, 1969: 69–70.

чему *врт* свакако има примат док би облик са суфиксом *-ал* (< *-ьль*) био чакавска иновација⁵³, старија од XIV века. Није сасвим немогуће да је до ње дошло под извесним утицајем синонимног итал. *ortale* (на нивоу контаминације маркантним финалним *-le*, а не правилном фонетском транспозицијом, уп. напомене 41, 51).

После свега легитимно је размотрити могућност развоја *врт* > *вртал* регуларним домаћим творбеним средствима. Управо у RJA стоји: „*Ord vrt-(a)l*, као *svrdao*, *ugal*, *uzao*.” Довољно као назнака у описном речнику, ово тумачење захтева само још етимолошко прецизирање порекла завршног *-(a)l*. Највероватније је то суфикс *-ьль /-ьло /-ьла*⁵⁴ који се среће код девербала, деноминалних деривата, као и код неких немотивисаних израза (*kozьль; *orьль, **sъr'dьль*, *kodьlo уп. Sławski 1974: 113). Међу девербалима Славски наводи *pětlь < *pěti и *vityьль : *viti : *vity „*res torta*” које са формантом *-t* партиципског порекла, представља комплетан пандан овде предложеном низу *verti : *vьrtь : *vьrtьль (тј. сх. *вр(и)ети* : *врт* : *вртал* (-*тла*), као *вити* : *вит* : *витао* (-*тла*)).

Занимљиво је да је и Вајан сх. *вртао*, *-тла* тумачио као проширење основног *врт*, али, по њему, „*en est originellement le diminutif répondant à lat. hortulus, de hortus donnat *vürt- par le germanique *urt-*” (Vaillant IV 557 § 1055). На истом месту помиње и „*vītilū ... sur le theme vi- 'tordre' avec élargissement en -t- comme dans pētīlū 'coq' sur pē-*”, али не помишља да би ту требало прибројати и **vьrtьль*⁵⁵.

Необична је подударност да су Славски и Вајан поменута дела публиковали истовремено, 1974., али само годину дана након појаве одговарајућег тома RJA, што значи да ни један ни други велики слависта нису могли имати у виду ни грађу ни лапидарну етимолошку назнаку из RJA.

На крају, циљ овог рада није био да још једном побија алоглотска тумачења порекла јсл. именице *vьrtь „*hortus* etc.” (тима су се већ многи бавили), него да укаже на аргументе у прилог идиоглотске етимологије (што је наслутио још Бернекер, али је остало без одјека – вероватно због објективније околности одсуства материјала српско-хрватског језика). Практични резултат, на нивоу сх. језика, јесте то што се извођењем јсл. именице *vьrtь из псл. *vьrtь (сводивог на ие. корен **uer-* „*verschliessen, bedecken; schützen*”, односно још за ие. реконструисано *ur-to „*Einzaunung*”) може отклонити дилема између две недовољно убедљиве алоглотске етимологије. Истовремено, поделом наизглед јединствено лексичке породице на елементе који заиста иду уз основно *врт* „*hortus*” и на оне које се своче на глагол *вр(и)ети*, избегава се грешка приписивања именице *врт* „*hortus*” изведеницама тог глагола.

Литература

- БЕР – Български етимологичен речник, 1–, София 1971–.
 Boryś 1999 – Boryś W.: *Czakawskie studia leksykalne*, Warszawa.
 ČDL – Hraste M., Šimunović P., Olesch R.: *Čakavisch-deutsches Lexicon I*, Köln–Wien 1979.

⁵³ N.B. старословенски, словеначки, македонски не познају облике са *-l*.

⁵⁴ Пре него сличан, такође релативно редак псл. суфикс *-ьль, -ьло* који иде на придевске и глаголске основе, типа *sedьlo и сл., али даје и немотивисан израз типа *qьль „*angulus*”, *рькьль „*смола*” итд. (уп. Sławski, 1974: 111), мада се у RJA не прави дистинкција између ова два псл. суфикса.

⁵⁵ Треба поменути да се у дугом низу примера које Вајан ту наводи *вртао*, тако објашњен, издваја и по томе, што за разлику од свих осталих, не припада ниједној од јасно профилисаних тематских скупина: нити је животиња, нити предмет, нити домаћа реч, уп. Vaillant, l.c.

- ESJS – *Etymologický slovník jazyka staroslověnského*, 1–, Praha 1989–.
- ЕСУМ – *Етимологічний словник української мови*, 1–, Київ 1982–.
- Фасмер – Фасмер М.: *Этимологический словарь русского языка*, I–IV, перевод и дополнения О.Н. Трубачева, Москва 1986–1987.
- Георгиев 1961 – Георгиев В.: „Наставката” -оп и произходът на думите вързоп, въртон, въпа, „Български език”, XI/4, София, 302–307.
- Gluhak – Gluhak A.: *Hrvatski etimološki rječnik*, Zagreb 1993.
- Hendriks 1976 – Hendriks P.: *The Radožda-Vevčani Dialect of Macedonian*, Lisse.
- Kiparsky 1934 – Kiparsky V.: *Die gemeinславischen Lehnwörter aus dem Germanischen*, Helsinki
- Киш 1969 – Киш Л.: *О некоторых принципах этимологизирования заимствованных слов*, „Этимология”, Москва 1967, 60–70.
- Lehmann – Lehmann W.P.: *A Gothic Etymological Dictionary*, Leiden 1986.
- LLMAI – *Lexicon Latinitatis Medii Aevi Iugoslaviae*, I–V, Zagreb 1967–1978.
- Macdonell – Macdonell A.A.: *A Practical Sanscrit Dictionary*, Oxford 1988.
- Mažuranić – Mažuranić V.: *Prinosi za hrvatski pravno-povjestni rječnik*, Zagreb 1908–1922 [reprint 1975].
- Miklosich – Miklosich F.: *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, Vindobonae.
- Младенов – Младенов С.: *Етимологически и правописен речник на българския книжовен език*, София 1941.
- Pokorny – Pokorny J.: *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, Bern 1959.
- RJA – *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–XXIII, Zagreb 1880–1976.
- РСА – *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*, 1–, Београд 1959–.
- Русек 1997 – Русек Й.: *Названия за градинар в славянските езици с оглед на българския език, Обичност и многообразие на славянските езици*, Сборник в чест на проф. Иван Леков, София, 343–348.
- Schütz – Schütz J.: *Die geographische Terminologie des Serbokroatischen*, Berlin 1957.
- Skok – P. Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I–IV, Zagreb 1971–1974.
- Sławski 1974 – Sławski F.: *Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego* [u:] SP I.
- Sławski 1976 – Sławski F.: *Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego* [u:] SP II.
- Snoj – Snoj M.: *Slovenski etimološki slovar*, Ljubljana 1997.
- SP – *Słownik prasłowiański*, 1–, Wrocław etc. 1974–.
- СРНГ – *Словарь русских народных говоров*, 1–, Москва–Ленинград 1965–.
- SJS – *Slovník jazyka staroslověnského*, I–IV, Praha 1967–1997.
- SSS – *Słownik starożytności słowiańskich*, I–VII, Wrocław etc., 1961–1986.
- Vaillant – Vaillant A.: *Grammaire comparée des langues slaves*, I–IV, Lyon–Paris 1950–1974.
- Владимирская 1968 – Владимирская В.В.: *К истории слова ‘вертѣн’ в русском языке в связи с проблемой толкования омонимов*, „Этимологические исследования по русскому языку”, VI, Москва, 28–40.
- Влајић-Поповић 1999 – Влајић-Поповић Ј.: *Редак дијалекатски глагол из југоисточне Србије: ‘сневирам се’ и сл.*, „Наш језик”, XXXIII/1–2, Београд, 112–118.